

[B] **MEESTERLIJK RELAAS OVER DE
BOERENoorlog**

De Anglo-Boerenoorlog (1899-1902) was niet alleen een centrale gebeurtenis in de Zuid-Afrikaanse geschiedenis, maar ook in de relatie tussen de Afrikaners en de Nederlandssprekende wereld, vooral het Koninkrijk der Nederlanden. Nooit eerder en ook nooit weer daarna waren Nederland en Vlaanderen zó verenigd in hun sympathie voor hun taalverwanten aan de verre zuidpunt van Afrika.

De Nederlandse kranten gingen zich te buiten in hun bewondering voor de Boeren en hun afkeer van de Britse imperialisten. De markt werd overstromd met jeugdboeken over Zuid-Afrika en meer volwassen boeken zoals die van de destijds zeer populaire Louwrens Penning, de historicus dr. W. Van Everdingen of de schrijver J.F. van Oordt. Daarna verdween Zuid-Afrika weer min of meer uit het zicht, tot de jaren zestig, zeventig en tachtig van de vorige eeuw, toen het apartheidbeleid en de Nederlandse morele afkeer daarvan de vroegere verwantschapsgevoelens veranderden in een actieve wederzijdse afkeer. In Vlaanderen was dit veel minder het geval.

Na 1990, toen de apartheid tot een einde kwam, hebben de Afrikaners en Nederlanders/Vlamingen elkaar weer gevonden. Deze herontdekking was in veel opzichten positief, al zijn de nieuwe emoties lang niet zo intens als tijdens de Anglo-Boerenoorlog of in de tijd van de antiapartheidsacties.

Het boek *Boerenoorlog* van Martin Bossenbroek, een bekende Nederlandse historicus, past in het kader van deze veel nuchterder herontdekking. Als een dergelijk boek een eeuw geleden was verschenen, zou het overgelopen hebben van bewondering. Als het 25 jaar geleden was geschreven zou het vol morele verontwaardiging en veroordeling gestaan hebben, en zou de beschrijving van het verloop van die oorlog gelardeerd zijn met aanklachten tegen het racisme van de Boeren.

Bossenbroek laat zich, zoals het een goed historicus betaamt, niet afleiden door emoties of ideologieën. Waarbij men dan wel de kanttekening moet maken dat de tegenwoordige tijdgeest hem veel meer ruimte tot zakelijkheid biedt.

Deze beweegruiimte gebruikt hij dan ook ruimschoots. Zijn benadering is innoverend. Hij geeft

namelijk niet de gebruikelijke algemene opsomming van het oorlogsgebeuren, maar hij laat het verloop van de oorlog zien door de ogen van drie personages. Deze drie zijn Willem Leyds, die als pas afgestudeerde Nederlandse jurist door president Paul Kruger achtereenvolgens aangesteld werd als *staatsprocureur* (een combinatie van de functies van minister van Justitie en staatsprocureur), staatssecretaris (het equivalent van premier en minister van Binnenlandse en Buitenlandse Zaken) en uiteindelijk diplomatieke gezant in Europa; de jonge en ambitieuze journalist Winston Churchill, die de oorlog en zijn schrijftalent gebruikt om een politieke carrière voor zichzelf open te vechten; en Deneys Reitz, de zoon van een invloedrijke Transvaalse politicus die een ongeëvenaarde beschrijving van zijn oorlogsloopbaan te boek gesteld heeft.

Terloops: vanuit feministische hoek is Bossenbroek verweten dat hij alleen maar mannen gekozen heeft. Dit verwijt laat buiten beschouwing dat oorlog, zeker in die tijd, een mannenzaak was, al waren vrouwen vaak het slachtoffer. Bovendien is er eigenlijk nog een vierde personage dat ook uitvoerig behandeld wordt: de Engelse sociale activiste Emily Hobhouse.

Hoe dan ook, alle geschiedschrijving begint bij het vermogen om een verhaal te vertellen. En dit doet Bossenbroek meesterlijk en met een oog voor persoonlijke details die men gewoonlijk van een journalist zou verwachten, niet van een academische historicus. Het boek leest als een ongelofelijk spannend verhaal en het is moeilijk om het neer te leggen.

Nederlandstalige lezers zullen waarschijnlijk vooral belangstelling hebben voor de lotgevallen van Leyds. Bossenbroek laat zowel Leyds als diens vrouw Louise uitvoerig aan het woord, en hij maakt duidelijk wat voor een geweldige uitdaging het was voor dit geleerde en hoogbeschaafde echtpaar om zich aan het wilde Transvaal aan te passen. Het overheersende karakter en de onbeschofte persoonlijke gewoonten van president Paul Kruger deden daar nog een schepje bovenop. Bossenbroek constateert dat Leyds waardering kreeg voor het leiderschap van Kruger en dat hij de zaak van de Boeren ondersteunde, maar dat hij zich nooit kon vereenzelvigen met de ruwe Transvaalse pioniers.

Churchill wordt in al zijn bezeten ambitie afgeschilderd. Hij maakte misbruik van het feit dat zijn ouders toegang hadden tot de hoogste kringen in Groot-Brittannië (zijn vader was een lord en minister). Dat gaf hem de gelegenheid om overal reclame voor zichzelf te maken – allemaal met het doel om zijn politieke carrière te bevorderen. Het moderne journalistieke principe – je neemt waar en rapporteert, maar je wordt zelf niet deel van het verhaal – gold niet voor Churchill. Hij wisselde voortdurend van rol, soms was hij journalist en dan weer officier, en vaak vervulde hij beide rollen tegelijk.

Maar desondanks krijg je toch bewondering voor de vastberadenheid waarmee hij zijn zelfverkozen levenslot najoeg. En hoewel hij als telg uit een adellijk geslacht in hart en nieren een imperialist was, had hij toch ook waardering voor de vrijheidsstrijd van de Boeren. En na de oorlog was hij een sterke voorstander van een verzoenend beleid.

Het verhaal van Deneys Reitz is zonder meer een van de avontuurlijkste verhalen die je kunt bedenken. Hij nam deel aan de epische trektocht van het commando van generaal Jan Smuts, een paar honderd burgers, door West-Transvaal, de Vrystaat, de Noord- en Oost-Kaap tot in Noord-West Kaapland, en Bossenbroeks verslag van deze barre tocht houdt je op het puntje van je stoel.

In overeenstemming met de nieuwe, ontspannen en niet-ideologische benadering van de Afrikaners laat Bossenbroek niet na om ook op een aantal minder aantrekkelijke zaken te wijzen. Vooral het openlijke racisme van de Afrikaners (en de nauwelijks minder subtiele minachting van de Britten voor alles wat niet Brits was), alsook de gewoonte van sommige bevelhebbers van de Boeren om alle gekleurden in Britse krijgsdienst standrechtelijk te fusilleren, worden niet verzwegen. Maar de historicus Bossenbroek oordeelt en veroordeelt niet, hij beschrijft en analyseert. Meer nog: hij probeert te begrijpen. Hij legt uit dat Leyds terechtgekomen was in een samenleving die afgesneden was van de Europese beschaving en waar de kunst van het regeren nog geleerd moest worden. Hij maakt ook duidelijk dat de Anglo-Boerenoorlog, zoals elke oorlog, een verruwende uitwerking had op alle betrokkenen, waardoor zij dingen deden die in vreedstijd volstrekt ontoelaatbaar zouden zijn.

Bossenbroek sluit zijn boek af met een korte blik op de toekomst. Het ANC regeert nu en de Afrikaners verzetten zich tegen zijn plannen om bijvoorbeeld plaatsnamen te veranderen of grond te confisqueren. Deze afsluiting is echter onbevredigend. Het zou beter geweest zijn als hij de gevolgen van de oorlog op de Zuid-Afrikaanse geschiedenis had geanalyseerd. Dan had hij de radicalisering van het Afrikaner nationalisme in de jaren dertig-veertig en het ontstaan van apartheid kunnen verklaren, en zou het boek ook meer waarde hebben gehad voor een Nederlandssprekend lezerspubliek.

Uiteindelijk is dit dan het enigszins onbevredigende gevoel waarmee ik het boek neerlegde. Het is een uitstekend, zelfs briljant geschreven boek. Maar zonder de analyse van de gevolgen van de oorlog blijft de vraag hangen: nou en? Dat is jammer, want los van deze belangrijke leemte is dit een boek dat ik zonder aarzeling van harte aanbeveel.

LEOPOLD SCHOLTZ

MARTIN BOSSEN BROEK, *De Boerenoorlog*,
Atheneum-Polak & Van Genneep, Amsterdam,
2012, 613 p.